

Cenetov dohtar

Iz zapiskov Janeza Kaiba

1909

Za zmeraj sem zaprl štacuno na Placu 37, Kajbetova štacuna! Na Silvestrovo 1908 sva z Marijo zapahnila železne duri z vdelanima črkama J. K., monogramom mojega očeta Jožefa Kaiba. Odpovedal sem se štacuni, ki je bila Kaibetova več kot sedemdeset let.

Ko sem bil mlad in študent, sem se zaradi očeta moral odpovedati duhovnemu svetu in učenosti in sem zelo trpel. Sedaj pa mi je tesno pri srcu in čutim se krivega. Spominjam se očeta, ki je s takim ponosom naročal blago iz Benetk, Ljubljane in celo z Dunaja, pa tete Ajke, ki je vse svoje življenje pretolkla v temačni štacuni in garala za vse nas. Čutim, da sem drugim pokojnim storil krivico, ker sem omagal, še preden sem se spoprijel s samoto in delom. Naša Katka je odšla s študentom Jamarjem na Dunaj, z Marijo pa sva stara in vse bolj osamljena.

Na Rotovžu še vedno rad delam, še domov nosim akte in delam izpiske in zapiske. Gospodje svetovalci so večinoma šolani in vljudni, z gospodom županom, notarjem, Lenčkom, pa sva prijatelja.

Popoldne orglam pri litanijah v kapucinskem kloštru. Gospodje me vabijo na vrt in v jedilnico in ob kozarcu res dobre rebulice pošteno govorimo o svetu, o književnosti pa tudi o čisto osebnih težavah. Še vedno sem kapucinski ključar, organist, pevovodja in prijatelj. Začelo se je drugačno življenje. Enolično, pa vendar mirno in zadovoljivo.

Vsako jutro ob osmih hodim čez Plac na rotovž. V županovi sobi sedim za svojo pisalno mizo. Zapisujem županove pogovore s kmeti, ki se večkrat še podkrižati ne znajo, pa z loško gospodo, pa s pretepači, ki se koljejo med seboj in jih gospod župan kar sam zaslišuje.

Celo ob nedeljah sem na rotovžu do pol desetih. Marija me čaka doma, oblečena v nedeljska oblačila in s klobukom na glavi. Sprehajava se proti Vincarjem, na Štemarje ali pa čez Kamnitnik na prifarski britof.

Tudi k litanijam hodi Marija z menoj. Orglam na koru, pevci prepevajo, Marija pa sedi v naši klopi v cerkvi. Pričaka me pred vrati in spet hodiva po znanih poteh čez

Faro, mimo Joška in Logondra do Skale in nazaj čez Vincarje v mesto.

Preveč enakomerno bi bilo moje življenje, če ne bi hodil vsak dan na rotovž in ne poslušal pogovorov gospodov občinskih svetovalcev. Gospodje pripovedujejo o politiki, o dogajanjih v svetu, o novostih, ki so nezaslišane in prav neverjetne. Gospod nadučitelj Slavko Flis nam je pripovedoval, da je z ženo Ivanko in hčerjo Mileno obiskal prvi kinematograf v Ljubljani, kinematograf Pathe, nasproti kavarne Evropa na Dunajski cesti.

Večinoma pa govore gospodje na občini o politiki. Ko so po Loki pripovedovali o shodu orlov in so pijani ponoči pod Lenčkovim oknom prav grdo kričali: Dvignite orli, se v jasne višine!, so gospodje na občini neskrbno hvalili napredno stranko, kot da so prepričani, da bo Loka večno pod fano njihove stranke.

In res so 17. marca sklicali na Štemarje shod liberalne stranke. Tudi jaz sem sedel na klopi v svetli topli sobi. Zjutraj je snežilo in čeprav moške iz Poljanske doline niso šli na pot, se je zbralo ob pol petih popoldne na Štemarjih kar precej moških.

Frenc s Fare, gospodar Štemarij, je pozdravil poslanca Cirila Pirca. Opazoval sem prijatelja Nadilla, kako vneto je zapisoval vsako besedo. Poslanec Pirc nas je spomnil na decembrske dogodke, dr. Karel Triller pa nam je predlagal, naj ustanovimo organizacijo, ki bo kontrolirala, kako država gospodari z našim denarjem. Takoj smo izvolili v pripravljalni odbor, za predsednika Franca Dolenca s Fare, za odbornika pa nadučitelja Slavka Flisa in Avgusta Nadilla iz Loke.

Navdušeno smo sprejeli resolucijo, ki jo je Triller prebral: Zahtevali smo ustanovnost slovenskega vseučilišča v Ljubljani, popolno enakopravnost slovenskega jezika pri sodnih oblasteh in železniško povezavo med Loko ter Selško in Poljansko dolino in Idrijo.

Na shodu ljudske stranke v društvenem domu na Lontrgu, 26. junija 1909, pa je dr. Janez Evangelist Krek tudi govoril o potrebah loškega okraja in pozival meščane, naj se strnejo okrog njihovega voditelja doktorja Šušteršiča.

Katka pošilja razglednice z Dunaja. Marija je srečna, ko gleda podobe iz svoje mladosti. Jamar pa napiše vsak teden pismo. Čutim, da ni pozabil, da sem mu za študij podpisal menico in zastavil samo na njegovo besedo naš stari, častitljivi dom. Poroča nam o delu v bolnišnici, o študiju na univerzi, o Katki in o življenju na Porzellanergasse No. 4. Z Marijo sva se nasmejala, ko je poročal, da hoče tudi Katka pomagati pri študiju.

Prišel sem domov šele proti jutru. Študentje smo se po Ringu pretepali z nemškimi burši. Kuhinja je bila razsvetljena, pri mizi pa je sedela Katka z odprtimi bukvami in medicinskim atlasom. Kaj bo deklina z latinskimi imeni in učenimi podobami? Pa je že planila:

"Vsaj eden mora študirati pri hiši!"

Ko sem fantinom pripovedoval o vnemi svoje žene, je Laudanov Janko predlagal: Katka naj nam kuha!

Zbrali smo krajcarje za dva velika lonca, pa še za ponev za cvrtje. Pa ni šlo. Katka se je lotila kuhe, pa vsi smo ji pomagali, pa niti solata ni bila dobra, juha pa brez okusa.

"Pa je le imela prav gospa Kajbetova, ko je hotela, naj ji pomagam v kuhinji, jaz sem pa trdila, da je dovolj, če znam pripraviti vinsko župo!"

Kakšne priprave so bile pri nas v Loki, ko sta sporočila, da prideta 24. junija na

vakance. Dekla Lucija je poribala oba cimra spredaj v drugem štuku, s podstrehe je z Marijo privlekla dva špampeta, pa kosten pa še mizo za kuhinjo in nekaj loncev. Ko pa sta se v soboto 24. junija pripeljala s poštnim vozom s Trate, je Katka hodila iz ene sobe v drugo in v kuhinjo in na hodnik, pa v rdeči salon je šla, pa še na vrt. "Pa je pravila na Dunaju, da ne pogreša Loke in doma!", se je Jamar obrnil k Mariji.

Zvečer smo posedli za dolgo mizo v rdečem salonu. Lavdanov Janko je prišel prvi, nato še Hudarevnikov Štefan s Fare, ki se je pred nekaj dnevi pripeljal iz Prage, pa še Lectarjev Francelj je prispel iz Radovljice. Fantje so govorili predvsem o slovenskem vseučilišču, ki naj bi ga odprli v Ljubljani. Lavdanov Janko, ki je bil v Loki zaradi materine bolezni že pozimi, je pripovedoval o veličastni slavnosti v unionski dvorani, kjer je več kot tri tisoč mladih navdušeno zahtevalo slovensko visoko šolo v Ljubljani.

Marija je zadovoljna. S Katko se menita o Dunaju, o Pratru, o teatru. Na Porzellanergasse se je Katka spoprijateljila z osemnajstletno Lojzi Jahn, balerino dunajskega Volkstheatra. Dekle je prava Dunajčanka in tako je Katka Mariji vedela povedati sto stvari o igralcih, novi modi in celo o lutkovnem gledališču z Gašperčkom.

Oba z Marijo sva se pomladila. Katka se je oprijela kuhe. Z Marijo pripravljata vsak dan jedi, ki jih navadno jemo le ob praznikih in nedeljah. K Jamarju pa prihajajo sošolci iz gimnazije in univerze. Zdi se mi, da sem spet na Dunaju, z Levstikom in Stritarjem. S klasikom Bradačem, ki je ostal kar dva dni pri nas, sva se o klasični književnosti pogovarjala po latinsko.

Namesto v Vincarje in na Štemarje hodim z Jamarjem in Ločani, pa s Katko, Višnarjevo Tončko in celo Marija gre z nami na daljše izlete. Tako smo zlezli celo na Sv. Jošta z Burdychom in njegovimi fantini, pa s Flisovim in Štefanom Šinkom s Fare, pa z Višnarjevo Tončko in seveda z Marijo in Katko z možem. Ženske so prižigale sveče, otroci so se drsali po cerkvenih štengah, moški pa smo govorili o Sloveniji in se jezili na prepir med našimi vodilnimi možmi.

Ko smo se vračali, smo se ustavili na Planici. Ženske so v oštariji naročile ogromne omlete, Marija je povedala, da so mati birtinja spekli prave cesarske omlete in jih nadevali z najboljšo marmelado iz sliv. Moški pa smo si nazdravljali s češnjecem. Tudi jaz sem nazdravljaval svobodni liberalni Sloveniji. V začetku septembra, na Marijin praznik, pa so sokoli pripravili telovadni nastop na Placu.

Kar prav mi je bilo, ko sem stal z županom in občinskimi odborniki pred rotovžem.

Dr. Tone in Katka Jamar, 1911

To je bilo ljudi na Placu. Pripeljali so se iz Poljanske in Selške doline, pa iz Kranja, nekaj celo iz Ljubljane. Največ pa je bilo meščanov in kmetov iz okoliških vasi. Katka in Marija sta z okna gledali nastop in našeli osemindeset telovadcev. Deset članic je nastopilo z vajami s palicami, trinajst deklic – ženski naraščaj, kot je povedal Burdych, pa je vihtelo prapore s slovenskimi barvami. Dvajset fantinov se je zviralo na orodju. Kako so se vrteli po bradlji, preskakovali konja! Brat načelnik, Pristav, je na glavi stoje na bradlji nadzoroval brate in sestre, ki so poskakovali po Placu in izvajali vaje, ki jim jih je na Štemarjih vse poletje vtepal učitelj Zahrastnik. Tudi na veselico na Štemarje sva šla z Marijo. Študenti se niso vrteli zgolj s Katko in njenimi prijateljicami; Jamar pa je za vsak valček zaprosil mojo ženo.

Čeprav sta Katka in Jamar nameravala že septembra odpotovati na Dunaj, sta z odhodom odlašala do oktobra. Jamarjeva sestra, gospodična Minka Jamar, je prišla k nam in bratu sporočila, da je njuna mati gospa Antonija Jamar, Cenetovka, zelo bolna in da celo gospod doktor Arko, loški zdravnik, meni, da gospa ne more več voditi gostilne in domačije.

Jamar je sam obiskal mater, a je odločno dejal, da ne bo opustil študija. Na občini je bilo vse bolj napeto, vse se je pripravljalo na občinske volitve. Pa tudi pri nas so se vsak večer zbirali v rdečem salonu Zahrastnik, Nadillo, Flis, pa Jamarjevi prijatelji Šink, trgovec Plantarič in doktor Zakrajšek, celo župan Lenček se je oglasil. V nedeljo 4. novembra 1909, pa smo si oddahnili, saj smo vedeli, da bo občina ostala v liberalnih rokah. Gospodje z rotovža so si stiskali roke in gospod župan Lenček nas je povabil drugi dan, v ponedeljek, ob desetih, h Kronbirtu in nas pogostil z vrčki piva in golažem.

Katka in Jamar sta se na Dunaj odpeljala šele 28. oktobra.

Čez nekaj dni pa sem jima poslal izrezek iz Slovenca, ki poroča o loških volitvah. Za vrhovni štab liberalcev je Slovenec proglasil sodnika Oskarja Deva, za agitatorja pa Jožkovega Franca s Fare, Cenetovega dohtarja, trgovca Ignacija Plantariča, doktorja Zakrajška, šuštarja Šobra in za najhujšega, tajnika posojilnice, Avgusta Nadilla.

Tudi o meni je pisalo v Slovencu: Samostanski oče in organist je volil stranko, ki ima v programu, da po francoskem vzorcu vse cerkve zapre, redovnike izžene, krščanski nauk vrže iz šol. Ubogi samostan s takim varhom.

1910

Ko na Silvestrovo sediva z Marijo sama v jedilni sobi spredaj, oba misliva na vesele čase, ki sva jih navadno ob koncu leta preživljala prav v teh prostorih. Lucija je že popoldne odšla k staršem na Faro, gospodični Logarjevi v drugem štuku sta že ugasnili leščerbo na hodniku.

Prijel sem Marijo za roko in se ji zahvalil za mirno življenje, ki ga je prinesla v Kajbetovo hišo.

Na rotovžu smo dopoldne nazdravljali gospodu županu Lenčku, pa napredni stranki, pa hvalili vse, kar je prinesel novega sedanji čas.

Spet se je svetovalec Flis pohvalil, da sta s Fani peljala hčer Mileno v Ljubljano in jo vlekla v novi elektroradiograf Ideal, ki so ga odprli v hotelu Pri Maliču, naproti glavne pošte. Pa se punca ni smejala podobam na platnu, ampak ju je vlekla v štacuno pri Krisperju in hotela nov gvant.

Gospodje so se menili o sokolskih veselicah, posebno o Silvestrovanju, ki bo čez vse imenitno na Štemarjih.

Okrog poldneva se je oglasil pri Lenčku prijatelj doktor Karel Triller. Najprej se je obrnil k meni, me prijel za roko in dejal: "Nič ne maraj zaradi tistega v Slovincu!". Obrnil se je k gospodom svetovalcem: "Veseli bodite, da imate Janeza Kaiba. Bolj vestnega in zvestega tajnika ni na svetu!"

Ko so gospodje veselo pripovedovali o Štemarjih pa o sokolskih veselicah, pa o sokolskih nastopih na Placu pa o telovadbi na orodju, jih je prekinil: "V Ljubljani pa nismo tako brezskrbni in zadovoljni!" Začudno smo ga pogledali. "Doktor Krek, doktor Šuštaršič in doktor Korošec ne prirejajo takih veselic in telovadnih nastopov kot mi, delajo pa tiho in zagotovo. Samo pogledjte, kaj vse so napravili v obeh dolinah: poučni tečaj vse leto in združujejo pod njino fano fantine in dekle."

Pa je pritegnil doktor Zakrajšek: "V Železnikih, Selcih in Žireh ter Poljanah pa le zveza orlov zbira fantine in dekle pri telovabi!"

"Vidite? Skoraj vsaka vas ima že svoj društveni dom," je nadaljeval doktor Triller.

"Kaj pa mi?" se je le oglašil župan Lenček. "Za pustni torek so se naši fantje preoblekli v cigane in na konjskih mrhah prijahali na Plac. Klerikalni fantini pa so potem 15. julija v orlovskih krogih stregli pri sveti maši!" Doktor Triller se je spet oglasil: "Ne zapirajte oči! Res regirate na rotovžu, a kako dolgo še? Leta beže kot dihi, pa bodo volitve in kdo ve, kdo bo takrat sedel na tehle stolih."

Najbolje se še počutim pri gospodih kapucinarjih. Z gospodi le malo govorimo o politiki. Pred nekaj dnevi pa me je gospod gvardijan poklical v pisarno: "Tako grdo so pisali o vas, pa sem jim osebno razložil, kako vas cenimo in koliko nam pomenite. Pa so 2. avgusta objavili nekaj o vaši štiridesetletnici dela v našem kloštru." Podal mi je razgrnjeno številko Slovence. Prebral sem: Gospod Ivan Kajba je praznoval že pred meseci svojo 40-letnico, odkar orgla pri kapucinih. Posebno je pa hvalevredno, da je opravljal vso dolgo dobo svojo službo brezplačno in da niti enkrat ni zamudil ali službo opustil. Kapucinski samostan mu je podelil duhovno odlikovanje, Bog pa naj mu podeli obilno plačilo! Doma pa je, hvala Bogu, vse prav. Marija se vrti po kuhinji in vsako nedeljo peče posebne sladke jedi, torte in zavitke, med tednom pa večkrat namoči popečene rezine belega kruha v sladkem rdečem vinu; jedi pravi triet.

Luise Jahn, balerina v Volkstheatru na Dunaju, 1911

Domov nosim akte in jih prepisujem v uradne knjige. Ob nedeljah pa hodiiva z Marijo na kratke sprehode – v Vincarje, na prifarski britof, k Svetem Duhu, pa čez Karlovec v Puštal in na Hribec. Komaj čakava na poletje in vrnitev najinih prijateljev.

Marija je hotela Katko presenetiti in ni odnehala, dokler pri tišlerju Lotriču v Karlovcu nisem naročil pohištva za dve sobi in še za kuhinjo.

Sama je hodila v Karlovec k Lotriču, ko je tesal dve postelji in dve omari iz svetlega češnjevega lesa. Na vrata omar ji je moral vstaviti veliko ogledalo. Za jedilnico je mojster Lotrič napravil široko mizo in šest stolov, prevlečenih z rjavim usnjem, pa še visoko kredenco za glaževno in porcelan. Opravo so namestili v drugi štuk, v Katkine sobe.

“Še nekaj tednov, pa bosta spet doma!”. Pa se je zgodilo drugače. Dvaindvajsetega aprila je zjutraj stala pred našimi vrati Cenetova Minka, sestra Katkinega moža. Dekle je stalo čisto izgubljeno pri vratih. Marija jo je prijala za roko in jo pripeljala k mizi. “Mati umirajo”, je izdabila.

Dekletu, ki je ostalo čisto samo z bolno materjo, sem obljubil, da bom obvestil Jamarja s telegramom. In res sem se že 14. aprila peljal s Kronbirtovo kočijo na Trato in pričakal Katko in njenega moža. Ko se je Jamar zvečer po deseti uri vrnil od Cenetovih, sem stopil na hodnik. Stopil je kmeni: “Mama je zaspala.” Drugi dan, 15. junija, je naša Katka prvič prestopila Cenetov prag. Po pogrebu Cenetove gospe sta se Katka in njen mož odpeljala na Dunaj. Katka je ostala z možem na Dunaju. Midva z Marijo pa sva spet preživljala enakomerne dneve med Vincarjem, Štemarji in Svetim Duhom. Minila je jesen, pa je sredi dneva prišla Marija na rotovž. V roki je držala telegram: Dne 11. novembra je doktor Jamar promoviral na Dunaj za doktorja vsega zdravilstva.

1911

Spet pišem obračun o preteklem letu.

Življenje mi teče po suhi strugi: na rotovžu in pri očetih kapucinih izvršujem ukaze, ki mi jih dajeta župan Lenček in gospod gvardijan. V tem letu smo Ločani in vsi Slovenci izgubili velikega moža, slikarja Ivana Groharja. Šele po njegovi smrti smo se zavedali, kako rad je imel Loko in kraje okoli nas, koliko nam je dal. Župan je povedal na rotovžu, da ga občina s ponosom šteje med svoje domačine, popoldne pa je gospod župan pred ljubljansko bolnišnico položil izpod Sorice na umetnikovo krsto venec z telohi z napisom: Občina Škofja Loka – umetniku domačinu.

Čez nekaj dni pa so gospodje pozabili na umetnika in se spet prepirali, kje naj teče cesta za Žiri ali mimo klerikalnih ali liberalnih oštarij. Pa so gospodje na rotovžu govorili tudi o železniški progi Kamnik – Kranj – Loka – in podprli županov predlog, naj progo podaljšajo do Žirov. Tudi na veselice ne smem pozabiti.

Že januarja je gorenjska sokolska župa priredila zlet v Loki. Julija so se pa Ločani posebno izkazali ob razvitju sokolskega prapora. Na Placu je korakalo tristo sokolov v krojih iz Loke in okoliških vasi, pripeljali so se pa tudi iz obeh dolin, iz Kranja, Ljubljane, celo iz Borovelj.

Klerikalne ženske so menda vneto molile za dež in častite so gojenkam prepovedale v mesto, pa je odkritje le uspelo. In le malo hiš je bilo brez zastav.

Za kumico so Sokoli izbrali gospo Milevo, ženo doktorja Zakrajška, družice so bile

pa dekleta s Placa, med njimi Homanova Anica, Flisova Milena pa tudi Cenetova Minka.

Sokole je pozdravil župan starosta, doktor Matija Marinček, odgovoril pa mu je notar, doktor Lenček.

Popoldne je bila veselica na Štemarjih. Dolenčev Francek je pripravil ograjen veselični prostor s paviljoni in dolgimi mizami. Kar dve godbi, domača in kranjska, sta vabili sokole na ples. Gospodje Flis, Lenček in posebno Nadillo so bili čez vse zadovoljni z uspehom sokolskega slavlja.

Avgusta meseca pa smo se poslavljali od sodnika Oskarja Deva. Odhodnico so pripravili v salonu Deisingerjeve restavracije. Povabili so kar stotridaset gostov. Govori in napitnice so se kar vrstili. Župan ga je pozdravil v imenu Loke, dr. Jane Leskovec v imenu uradništva, za loško ženstvo je govorila gospa Zakrajškova, v imenu prijateljev pa dr. Triller. Vsi so hvalili sodnika Deva, njegovo nesebično predanost glasbi in privrženost Loki.

Moram pa zapisati, da tudi doktor Krek in njegovi niso počivali. Tako so marca pripravili občni zbor katoliške družbe v Selcih, maja politični shod v Kranju, junija pa katoliški shod hrvatske in slovenske mladine v Ljubljani.

Ko poslušam gospode na občini, ne razumem, zakaj taka nasprotja, sovraštvo in trdoglavost, ko bi morali misliti le na eno, na našo Loko in njen napredek.

Avgusta smo doživeli hudo nesrečo. Pri Logondru na Fari je gorelo. K Logondru, v Fortunovcovo gostilno, sva z Marijo hodila skoraj vsako nedeljo po litanijah in rada sva se pogovarjala z Logondrovo mamo in hčerko Lojziko.

Mati je pekla v veliki kmetski peči hlebce kruha in pozabila, da so na peči butarice. Fortunovcova mati so se nenadoma znašli v dimu, hkrati pa je vežo, kjer je polagala hlebce v peč, zajel žareč ogenj in se vlil proti stropu. Mati so vpili, a nihče jih ni slišal. Ko so sosede prihiteli, je gospa ležala nezavestna in ožgana pod majhnim oknom, skozi katero glave ni mogla potisniti. Doktor Zakrajšek ji ni mogel pomagati. Gospa je umrla zaradi zadušitve in opeklin. Mala Lojzika, edina dedinja velike Logondrove domačije in gostilne, je izgubila mater in dom.

Katka in doktor Jamar, ki sta tako rada hodila k Fortunovcu, sta prišla v Loko šele za božične praznike. Skupaj smo šli k Logondrovim in videli, da se je teta s Caverna preselila k Lojziki in da teče življenje pri Fortunovcu po svoji poti.

Lojzka Logonder, učiteljšnica

Doktor Jamar nam je pripovedoval o delu v dunajski bolnišnici, o stažu, ki ga mora odslužiti, in o zavrženih prošnjah za sekundarno službo v ljubljanski bolnišnici.

1912

Čeprav sta bila januarja izvoljena doktor Tavčar za ljubljanskega župana, doktor Triller pa za ljubljanskega podžupana in so bili gospodje na občini prepričani, da se bodo za Loko pričeli zlati časi, saj sta oba gospoda naša človeka, doktor Tavčar iz Poljan, doktor Triller pa iz Stare Loke, se ni skoraj nič spremenilo.

Še zmeraj se vozimo v Žiri in v Železnike z vozovi ali pa s starim avtobusom, namesto da bi skozi obe dolini veselo vriskal vlak.

Imeli pa smo v obeh dolinah vrsto tečajev, ki sta jih podpirali obe politični stranki, posebno doktor Krek si je prizadeval za Selško dolino. Avgusta me je gospod gvardijan povabil s kapucini v Sorico, kjer so 6. avgusta blagoslovili združno elektrarno. Zadovoljen sem bil in radoveden. V nedeljo po maši smo se stlačili v klosterski voz, pater gvardijan, pater Gerhard in pater Kamil ter jaz. Rjavko je veselo zapeljal mimo Dolenje vasi, Češnjice in naprej proti Sorici. Mislil sem na Groharja in skušal odkriti v gozdovih in na travnikih čudovite barve, ki jih je umetnik nanašal na platno.

Gospod gvardijan je pripovedoval, da je v Sorici šestnajst posestnikov zgradilo pravo pravicato združno elektrarno. Tam smo res ob desnem bregu Sore zagledali majhen jez in najmanj sto metrov dolg kanal iz betona, po katerem teče voda v vodni zbiralnik in nato po železni cevi v turbino ter spet nazaj v strugo.

Doktor Krek je stočil h gvardijanu: "Pa sva le dočakala, o čemer sva sanjala v lemenatu! Naši hribovci so stopili v prve vrste." "Pomislite, kar enaindvajset konjskih sil poganja tole igrčko. Električno so napeljali po daljinovodih do cerkve in posameznih hiš."

"Pa so preskrbljeni," je nadaljeval gvardijan, "v delavnicah in pri poljedelskih mašinah bo elektrika nadomestila ljudi!"

Pred cerkvijo je gospod gvardijan z razprostrtimi rokami blagoslavljal prvo kranjsko združno elektrarno. Luči so zažarele, orlovska godba iz Sela pa je zaigrala hvalnico. Pred cerkvijo so se menjavali govorniki Krek, Jarc, Demšar. Zaslišal sem mlad glas, mladenič iz Sorice je deklamiral Lampetove besede: Z železom in kamnom gradimo, hudourni vodi nebrzdano silo krotimo, z gorskimi orjaki se borimo.

Marija je že zdavnaj zaspala, ko sem se vrnil iz kloštra na Plac in v naš dom.

Skoraj vse poletje sva bila z Marijo sama, Katka in njen mož sta ostala na Dunaju. Doktor Jamar je opravil staž v bolnišnici in zamanj vlagal prošnje za službo okrožnega zdravnika, za Cerklje, Logatec, Idrijo, Grosuplje. Potem pa sta se odločila za Istro, kjer so iskali zdravnika za nadomeščanje tamkajšnjih zdravnikov, ki so si želeli počitnic. Bila sta tri tedne v Kastavu in nato še v Podgradu. Katka še ni videla morja in vse ji je bilo novo in skoraj hvalevredno. Ko se je ob koncu avgusta sama vrnila v Loko, je bilo v njenih očeh še polno sonca, morja in sreče. "V Kastavu so nama dali zdravnikovo stanovanje, bolniki so prihajali iz okoliških vasi, proti večeru pa smo se spuščali z učitelji proti morju do Volovske in celo do Opatije. Pa kakšen razgled sva imela s terase, pod nama je bil Kvarnerski zaliv, pa Volovska, Opatija, Ika, Ičići, Lovran so se vsak večer bleščali pod našim Kastavom."

Katrin svak, trgovec Cene Jamar nas je povabil v Poljane, kjer so avgusta proslavljali

25-letnico Ciril-Metodove družbe. Cene Jamar je v Poljanah prevzel Žigonovo štacuno in se oženil. Ko se je naša kočija ustavila pred štacuno, je prihitela k vozu črna, čedna gospa.

"Pa vas bom le spoznala! Cenetova sem!" Odpeljala nas je v štacuno. Dišalo je po gvircah, po svežem kruhu, prekajenem mesu. Spomnil sem se na mladost in na našo štacuno. "Cene je blagajnik društva, pa hoče poskrbeti za vse, za zelene paviljone, za jedačo, za domače vino, pa še za muziko!" je pripovedovala. Vsi štirje smo šli na Videm, kjer se je proslava že začela. Sedeli smo zraven odra. Pa je pristopil predsednik društva v Poljanah, župnik Ramovš.

"Vesel sem, da se srečamo pri nas. Pa še v žlahti ste z našim blagajnikom, našim Cenetom, ki ima z veselico največ skrbi in truda, pa tudi veliko sitnosti.

Poslušali smo govore, deklamacije in petje. Dekleta v narodnih nošah so nam prinašala vino in krofe. Doktor Tavčar, ki je sedel pri sosednji mizi, je stopil k nam: "Pa smo le spoznali, da se moramo združiti in skupaj prijeti za delo. Poglej, župnik Jernej Ramovš predsednik, Cene pa blagajnik, pa nobeden ne misli na klerikalce in liberalce, ampak oba le na Ciril-Metodovo družbo in njene naloge."

Lepo mi je bilo pri srcu, ko smo se vozili proti Loki.

Kako smo se razveselili, ko nam je 30. novembra doktor Jamar sporočil, da je končno le dobil mesto okrožnega zdravnika v Trbovljah. Katka se je pripravljala za odhod v svoj novi dom.

Mene pa je prizadelo, ko sta župan in podžupan odstopila, menda zaradi zdravja. Navezan sem na delo na rotovžu in na gospode, ki me cenijo in so dobri z menoj.

Cene in Lucija Jamar, Poljane 1912

1913

Leto 1913 se je začelo zame vznemirljivo.

Ko sta lani odstopila župan in podžupan, je začasno prevzel vodstvo občine gospod Jožef Guzelj-Jesharjev Pepe, pameten in umirjen gospod. Svoje delo sem opravljal naprej, prepisoval sem akte, ekshibiral, vodil občinske knjige. Pogrešal sem oba prijatelja, toda vse na rotovžu je teklo po starih tirih.

Letos pa so bile za novo leto občinske volitve.

Že zvečer smo se zbrali v oštariji pri Tomaževem Pepetu, novem loškem županu. Veseli, dobrodušni možakar je prevzel vodstvo loške občine. Zame so se pričeli dies insupportabiles-neznosni dnevi. Neprestano sem primerjal pametnega, mirnega in izobraženega doktorja Lenčka, z nasmejanim, šegavim županom.

Na občini teče sicer delo po starem, zame pa se prične pravo delo šele, ko zvečer ali popoldne prinašam akte v posebno sobo k Pepetu. Župan podpisuje akte, ki jih sestavljam po njegovem naročilu.

Die insupportabiles se vlečejo, toda kar ni več štacune, živiva z Marijo od goldinarjev, ki mi jih izplačuje občina za tajniško delo. Proti večeru prihajata skoraj vsak dan k nam Zahrastnik in Flis. Jezita se, ker so prepovedali vsesokolski zlet v Ljubljani, češ da ni denarja! Zahrastnik pa je pribil: "Ja, Avstrija se boji, da bodo prišle k nam slovanske delegacije Rusov, Bolgarov, Srbov," "Kako se nas boje. Podpirati so začeli celo izseljevanje v Ameriko, saj Avstrija hoče, da bi odšlo iz njene države čim več Slovanov," je nadaljeval Flis. "Namesto da bi prihajali k nam na sokolski zlet, bomo pa mi aprila lahko romali v Rim in tam ostali ves teden!" je nadaljeval Zahrastnik. V kloštru se pa

Trbovlje, 1914

oddahnem. Po litanijah z gospodom gvardijanom, patrom Gerhardom in patrom Kamilom ob kozarcu črnine razpravljamo o novih pesmih, o delu v cerkvi in na vrtu, pa tudi o Loki in njenih težavah.

Daleč smo od strankarskih razprtij in loških čenč. Z gospodi mirno in pametno govorimo o razmerah v svetu, ki vse bolj siil v vojno. Gospodje tudi o Sloveniji in Loki mislijo tako kot jaz in žele, da bi gospodje na občini in tudi v Ljubljani pozabili na osebne prepire in koristi in mislili le na dobro Slovenije in Loke.

Marija že od aprila boleha. Prehladila se je in ležala ves teden, doktor Zakrajšek je

prihajal skoraj vsako popoldne. V jedilnici sva se pogovarjala o novi loški oblasti, pa tudi o politiki v Ljubljani. Doktor Zakrajšek je bil menda celo na shodu v Tivoliju in poslušal Ivana Cankarja. Cankar je govoril o združitvi vseh jugoslovanskih narodov. Zakrajšek pa je menil, tako kot njegov prijatelj Tavčar, da je taka združitev za nas varna le v jedru avstrijske monarhije. Katka z možem prihaja vsako soboto v Loko. Doktor se vrača v nedeljo v Trbovlje. Katka pa je ostala v Loki, ker je Marija zbolela. Z Marijo govorita o Dunaju in o otroku, ki ga Katka pričakuje. "Otrok bo Ločan! Rodila bom doma, v Kajbetovi hiši!" je pribila Katka.

Ob sobotah prihaja Katkina mati, Čudetova Jera, od Svetega Duha. Poseda v kuhinji in pripoveduje Katki o očetu, ki gara v bajti, pa o Nacetu in njegovi ženi, ki sta ostala na domu, pa o Francetu, ki je še zmeraj za hlapca pri bogatem Vrbežniku. Katka se spominja dni, ko je na peči prebolevala hudo bolezen kože, ko se je podila z otroki po vasi, hodila nabirat jagode in borovnice in ko jo je mati odpeljala v mesto. Neke sobote pa je stopila iz kolodvorskega avtobusa z doktorjem mlada ženska. Katka, ki je stala pred občino, kjer se je avtobus ustavil, je začudeno pogledala moža. Pa je že dekle v mestni opravi in s klobukom na glavi letelo h Katki in jo stisnilo v objem.

"Lojzi, Lojzi! Kako sem te vesela in kako bo šele vesela gospa Kajbetova, ko te bo srečala!"

Koliko veselja je prišlo v našo hišo z mlado Dunajčanko, balerino Lojzi Jahn. Marija je pozabila na bolezen in zaživela v spominih na mladost.

Spet je bila doma, z gospodično Lojzi sta klepetali v dunajskem narečju in hodili po Pratru, obiskovali dunajsko opero in Volkstheater. Lojzi je pripovedovala o svoji družini, o življenju med balerinami. Vsi štirje, Marija, Katka, doktor Jamar, gospodična Jahn in ego smo se peljali v Poljane k Cenetu, šli peš v Crngrob, celo na Bled smo se peljali z vlakom.

Gospodična Jahn je ostala pri nas ves teden.

Ko so se Katka, doktor Jamar in gospodična Jahn odpeljali v Ljubljano in v Trbovlje, gospodična Lojzi pa še na Dunaj, so vse tri ženske jokale, Marija pa je bila spet zdrava in srečna.

Sredi avgusta smo se peljali z Marijo in Katko v Ljubljano. Pred kavarno Evropa je stal velikanski avtoomnibus, okrog njega pa polno ljubljanskih firbcev. Pravili so, da je to največji avtoomnibus in najbolj elegantno vozilo na Kranjskem. Avtopodjetniki so ga naročili na Dunaju in ga pripeljali v Ljubljano. Na vmesnih počivališčih v Dunajskem Novem mestu, na Semeringu, v Gradcu, Mariboru in Ptujju so ga ljudje pozdravljali in občudovali. Ob dveh popoldne pa smo se povabljeni Ločani ponosno povzpeli po štirih štingah vanj in se veselo odpeljali proti Loki.

Življenje na rotovžu se je umirilo, navadili smo se na novega župana in na njegove smešne pripombe. Ko so gospodje menili, da je tak drag avtoomnibus nepotreben za Loko, je dejal:

"Loka je bila zmeraj za napredek, pa se bomo tudi sedaj v tej gromozanski škatlji vozili na Trato!"

Veliko se gospodje prepirajo o novi cesti na Trato, ki jo grade že tri leta. Svetovalec Fleš je menil, da ima preveč ovinkov, župan je pa odgovoril: "Bo vsaj malo špasa, ko se bomo vozili po njej v novem avtoomnibusu. Ne bo dolgčas!"

Septembra so bile pa v Loki vojaške vaje. Po mestu, še več pa po vaseh, se je vlačilo kar sto osemdeset mož v uniformah, pa še stoosemdeset konj. Petnajst častnikov pa se je sprehajalo zvečer po Placu in v kavarni dolgo v noč premetavalo karte.

Veselo je pri nas posebno ob sobotah in nedeljah, ko prihaja doktor Jamar iz Trbovelj in se zberemo Zahrastnik, Flis, pa še monsintor Klobovs, Kamrarjev gospod in moj sošolec, ki je dosegel veliko časti na Dunaju. Veliko govorimo o politiki, pa gospodje so vse bolj zaskrbljeni. Pravijo, da se vale temni oblaki proti Avstriji in celi Evropi.

Še vedno uradujem dopoldne na rotovžu, popoldne pa prenašam pisarniško kramo v Pepetovo posebno sobo. Loška občina je izvolila za častne občane doktorja Šuštersiča, doktorja Lampeta in doktorja Jarca.

Doktor Triller pa je 2. decembra imel shod na Štemarjih. Pohvalil je Ločane, da so sami poskrbeli za električno napeljavo in za vodovod. Predlagal je, da naj poskrbimo še za strokovno šolo in vojaško garnizijo. Na shodu je bilo stoosemdeset domačinov in triinšestdeset Kranjčanov. Vsi smo navdušeno sprejeli kandidaturo našega Trillerja za deželnega poslanca.

Katka se je vrnila v Trbovlje. V Loki sta z možen preživela le božične praznike. Mlada sta se živela v Trbovlje, dobila nove prijatelje in doktor je ves zavzet za svoje bolnike.

V letu 1913 smo v Loki izgubili dva dobra prijatelja. Marca so pripeljali z Dunaja medicince Tineta Jenka iz Lipice, ki je na Dunaju nanagloma umrl. Avgusta pa smo izgubili gospo Marijo Kocelli, ki je imela štacuno nasproti naše. Trgovino je prevzela gospa Mici Hallada, Šorletova Mici, vdova ljubljanskega profesorja.

1914

Za novo leto 1914 smo imeli mnogo obiskovalcev. Lucija je zakurila kmetsko peč v rdečem salonu. Marija je snela bele prvleke s foteljev in kratke zofe. Spekla je dve potici in pet vrst čajnih piškotov. Ko smo sedeli za dolgo mizo z gospodom gvardijanom, gospodom Zahrastnikom in Flisom ter Logarjevima frajlama, pa sem vseeno pogrešal našo Katko in njenega moža. Zaradi Katke sta ostala v Trbovljah. Pa je 13. januarja poštar Tonče prinesel telegram iz Trbovelj: Jamarjeva punčka iz Trbovelj pozdravlja in prosi, da bosta 26. januarja njena botra.

Marijo so zalile solze, pa se je vseeno smejala: "Pa sem stara mama, o mama!"

Mene je bolj skrbela vožnja do Trbovelj. Prvič v tridesetih letih nisem bil pri litanijah za orglami, prvič nisem redno sedel na rotovžu za pisalno zimo.

Snežilo je že ves teden. Cesto na Trato so orali z lesenimi plugi. Pa naju je v nedeljo zjutraj že ob devetih odpeljal s sankami na Trato Katrin brat France. Nato sva se z vlakom odpeljala v Ljubljano in v Trbovlje.

V Trbovljah naju je doktor Jamar pričakoval na postaji in s postajnim avtobusom smo se odpeljali na Vode, kjer stanujeta s Katko. Katka, ki nikoli ne kaže svojih občutkov, naju je objela in vlekla čez temno kuhinjo v svetlo izbo. V košarici, ki jo je Marija že poleti v Loki obsila s trakovi in ropotuljicami, sva zagledala nekaj zavitega v bele plenice. Katka pa je Mariji s ponosom ponujala dojenčka, ki se je drl in sem se ga skoraj bal.

Komaj smo sedli v jedilni sobi za mizo, so pričele prihajati Katkine nove znanke: gospodična Lora, učiteljica Miša, Lipovškova Tona in gospa Voduškova, ki je bila s Katko že v Loki.

Spoznal sem, da v Trbovljah doktorja Jamarja obračtajo in da ima veliko dela. Celo od mize so ga potegnili trije bolni, ki so jih pripeljali k njemu.

Punco so v ponedeljek 26. januarja ob desetih dopoldne krstili v trboveljski cerkvi. Babica, ki sem ji stisnil v roke kar štiri krone, je otroka nesla namesto Marije do cerkve. Punčka se je drla vso pot, saj je revico zeblo, čeprav so jo ženske zavile v bele plete in poštirkane zavoje.

Krstili so jo za Marijo Antonijo, po botri in po očetu. Tako je odločila Katka.

Ko smo po krstu sedeli pri Jamarjevih za dolgo mizo, pokrito z belim damastnim prtom, in nazdravljali krščenki z rumeno rebulico, sem izročil Katki rdečo hranilno knjižico št. 4925/3d.452 iz loške hranilnice, kjer sem punčki naložil 50 K na ime Marie Antoniette Jamar.

Ob petih popoldne pa sva se z Marijo odpeljala iz Trbovelj do Kranja, ob osmih in en četrt zvečer z vlakom na Trato in nato z novim avtoomnibusom v mesto.

Na vožnji sem se prehladil in dva dni poležaval; pa sem zadovoljen, da imam vnukinjo.

Čeprav sem bil prehlajen, sem šel v kloster h gospodu gvardijanu in na rotovž in zvečer še k Pepetu.

Doktor Jamar je prišel sam v Loko šele na velikonočni ponedeljek, 13. aprila. Katka z otrokom pa šele 9. maja.

Homanova gospa je naročila hlapcu, da je prepeljal na vozičku leseno otroško posteljo z zrezljano visoko ograjo, ki so jo namestili kar v naši jedilnici. Punči, kot kliče Marija otroka, je postala naša, del naše družine.

Spet je pri nas veselo, Katkini prijateljici Višnarjeva Tončka in Žebjarjeva Jerica pa Čudetovi od Svetega Duha so prišli pozdravit dojenčka.

Na binkoštno nedeljo pa je prišel doktor Jamar po ženo in hčer.

V našem salonu so se zbrali nadučitelj

Flis pa Zahrastnik in Hudavernikov Štefan, ki dela na Primorskem. Sedeli smo za veliko raztegnjeno mizo. Igral sem na klavir. Šink in Jamar pa sta začela: Gor čez izaro.

Po binkoštih je bilo pri nas spet prazno in tiho. Spet hodiva na rotovž, v kloster, ob nedeljah zvečer pa prinašam županu Pepetu na dom akte v podpis.

Pa je le mirno in zadovoljno teklo naše življenje! Vse pa se je preobrnilo, ko smo 26. junija izvedeli za atentat na Franca Ferdinanda v Sarajevu.

Ves mesec smo pri Homanu, v kavarni pri Pepetu, pa tudi na rotovžu in v klostru

*Botra Marie Kaiba in Katka Jamar
s hčerjo, leta 1914*

govorili le o hudih dunajskih pogojih, ki jih je Avstrija postavila Srbiji. Srbija pa jih ni sprejela. Dne 28. julija je Avstrija napovedala Srbiji vojno.

Avgusta so mobilizirali prve civiliste. Doktor Jamarja so takoj poslali kot zdravnika v najhuše boje, v Karpate. Katka se je z otrokom vrnila v Loko. Za Loko in vse nas, so se začeli hudi časi.

Viri

1. Rokopisni zapiski Ivana Kaiba, 1909-1915
2. Razgovori z akademskim slikarjem Gvidom Birollo, notarjem Stevom Šinkom, prof. Francem Brada, Ivanko Dermota – Telbanovo teto, Delči Homan-Janežič, Tončko Višnar-Blaznik.
3. Zapisniki in drugi zbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka. 1861 do 1918, zbral in uredil France Štukl, Zgodovinski arhiv Ljubljana 1979
4. France Štukl: *Knjiga hiš v Škofji Loki II*. Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984
5. *Slovenski narod*, 1909-1914
6. *Slovenec*, 1909-1914
7. Ferdo Gestrin, Vasilij Melik; *Slovenska zgodovina*, DZS 1965
8. Josip Mal: *Zgodovina slovenskega naroda*, najnovejša doba. Družba sv.Mohorja, Celje 1928.